

Forudsætninger for et hjemmestyre

Af Gedion Jeremiassen

Danmark, Grønland og Færøerne er ikke ligeberettigede medlemmer i en forbundsstat. Vi er medlemmer af et Rigsfællesskab, hvor Danmark er det konstitutionelle moderland. Kalaallit Nunaat og Færøerne er de dele af rigsfællesskabet, som af moderlandet har fået lov til at bestemme over deres egne forhold. Bestemmelsesretten hedder som bekendt et »Hjemmestyre«, Naminersorneruneq.

Grønlands *Hjemmestyre* er indskrænket til differencen af, hvad Grønland kan give sine egne borgere contra vor økonomiske afhængighed af Danmark, der for tiden tæller 2,3 mia. kr. årligt.

Ordet *Hjemmestyre* betyder, at man får beføjelser og penge (man ikke selv kan tilvejebringe) ... til at forvalte sig selv. *Hjemmestyre* betyder ikke selvstændighed.

Introduktionen antyder, at mit emne omhandler: forudsætninger for et hjemmestyre. Sagt med andre ord: afhængige folks ret til selvbestemmelse. Eller å propos året: forudsætninger for indfødte folks ret til selvbestemmelse.

Til dette emne er »året for oprindelige folk« udgangspunktet, da et »hjem-

mestyre« er et udslag af en afhængighed af et andet land eller en given majoritet. Til belysning er jo Grønlands stilling i Rigsfællesskabet som en økonomisk afhængig part velkendt.

Det vil i denne sammenhæng selvfølgelig være relevant at tage udgangspunkt i ordet Indigenous-Year. – Altså ordet »indigenous«, på dansk kaldet i flæng: »indfødte folk«, »urbefolkninger«, »oprindelige folk« og »de første folk«, på grønlandsk »Nunap Inoqqaa-vi«, indhold.

I september 1991 var der i Nuuk en FN-konference, hvor eksperter fra alverdens lande arbejdede for at udfærdige et udkast til oprindelige folks ret til *selvbestemmelse*. Deres anbefalinger skulle herefter behandles i et af de store FN-organisationer, i daglig tale kaldet ECOSOC (FN's verdenskommission for økonomiske og sociale forhold).

Gedion Jeremiassen er født og opvokset i Sisi-miut. HF fra Grønlands Seminarium i 1982 og jurastuderende ved Københavns Universitet 1986–91. Fuldmægtig i Grønlands Hjemmestyres Danmarkskontor 1991–92 og fra 1993 ansat i Udenrigsministeriet.

Et af FN-Nuuk-mødets væsentlige emner var at definere, hvem der er en indigenous person, altså hvem der er en »oprindelig« person, en »urperson«.

Spørgsmålet er meget relevant for os grønlandere. Det rammer følelser. Det rammer kernen af potentielt berørte personers identitetsfølelse, altså deres forståelse af hvilket folk, hvilken gruppe de tilhører.

Relevant er den jo specielt for de mange med dansk og grønlandsk herkomst, eller sagt efter amerikanske termer: halvbloods. Eller for den sags skyld dem, der biologisk er af europid afstamning, men dog føler sig grønlandske i den forstand, at de føler, at de hører til samfundet Kalaallit Nunaat.

Efter en lang og følelsesladet diskussion og forsøg på at finde frem til diverse objektive kriterier for *indigenous*-begrebet fandt man frem til to kriterier. Det første er ud fra min tolkning det væsentligste, nemlig *selvopfattelsen* som et indfødt folk, – at man *føler*, at man tilhører et folk, – selvopfattelsen af at tilhøre et folk. I dette kriterium er der ingen biologiske, arvemæssige kriterier. Sagt i denne konsekvens kan du komme hvor-som-helst fra. Det afgørende er din egen opfattelse af, at du tilhører et folk.

Det andet kriterium, som stadig er omtvistet, er at være helt eller delvist efterkommer af et folk, som levede i et givet område, før området blev befolket af andre kulturer, som siden er blevet til majoriteter.

»Følelsen af at tilhøre et folk« er svær, endog umulig at sætte tal på. Nogenlunde nemmere er definitionen »at være helt eller delvis efterkommer af et folk«,

at sætte det i relief til en given omverden.

250 mio. mennesker er i FN-regi klassificeret som oprindelige folk. Det svarer omtrent til USA's samlede befolkning eller 4 procent af verdens samlede befolkning, fordelt på mere end 70 lande.

Hvis man medregner grupper, som i realiteten kan falde ind under begrebet oprindelige folk i Afrika, og for den sags skyld de første folk i Færøerne, vil tallet stige til det dobbelte, nemlig omkring den halve milliard. Men at færingerne bliver fornærmede, når man kalder dem for oprindelige folk, er tankevækkende. Gad vide hvad der ligger i ordet indigenous. Sikkert er det, at mange europæere anser indigenous for et underfolk.

Inoqqaat ... de oprindelige folk i Kalaallit Nunaat ca. 43.000 +/- 8.000, ud fra »følelsesparametret«, altså det der svarer til indbyggerne i Randers kommune.

Tallene kan også suppleres således, at de oprindelige folk i Sverige og Brasilien svarer til mindre end en promille af landenes samlede indbyggere.

I USA ca. under en halv procent. Og i Grønland ... 90 procent.

Videre, i Bolivia 66 procent og endelig i Peru 40 procent.

Den samlede danske befolkning er som bekendt 5 millioner ... i Kina er der 86 millioner oprindelige folk. I Indien 51 millioner...

Ja, sådan kunne vi blive ved med at opremse tal, som er svære at forholde sig til.

Men det korte af det lange er, at blandt jordens godt en halv milliard

oprindelige folk er vi 43.000 +/- 8.000, som føler os som »kalaallit«, som et enkelt sandkorn i en ørken.

Året »de oprindelige folks år« er ikke vedtaget som en resolut og uigennemtænkt handling. Meningen bag dette er dødelig alvor for mange millioner mennesker. Det er heller ikke for ingenting, af FN-mødet om de oprindelige folks menneskerettigheder og deres ret til selvbestemmelse over deres eget liv og livsførelse foregik i Kalaallit Nunaat i 1991.

Det har undret mange, at de oprindelige folk i det amerikanske kontinent er så svage og så dårligt retligt beskyttede i forhold til det, vi har opnået i Kalaallit Nunaat. Især taget i betragtning, at indianerne i USA tæller 1,5 mio. og 326.000 i Canada. Vi tror, at indianerne er et samlet folk. En samlet kultur. De amerikanske westernfilm har givet os et billede af eet indiansk folk. Men sådan er virkeligheden langt fra. Canadas 326.000 indianere er fordelt på 577 stammer, der hver især er lige så forskellige på kultur, sædvaner og sprog, som danskerne er fra italienerne. I et land der er så stort som 6 tidszoner.

I USA er de 1,5 mio. indianere og andre oprindelige folk fordelt på 266 stammer, og yderligere bare i Alaska er Inuit og indianerne fordelt på 216 samfund.

Altså er de oprindelige folk i USA fordelt på folkeslag, der er lige så forskellige som danskerne og franskmændene, englænderne etc. etc. Hvis europæerne hidtil har været stort set umulige til at samarbejde, hvordan i alverden skulle de 577 indianske stammer så

kunne samarbejde om at etablere et homogent og velfungerende »hjemmestyre«?

Dog synes der at begynde at tegne sig et billede for en mulig »hjemmestyre«-ordning i den østlige del af Canada's enorme North-West Territories. N.W.T.'et er traditionelt beboet af De-ne-indianerne syd for trægrænsen og af Inuit i den nordlige og østlige del, som er betænkt til at blive det kommende NUNAVUT-territorie. N.W.T.'et beboes idag af 70.000 mennesker, hvoraf 80 % er indianere og inuit.

Etableringen af NUNAVUT har endnu lange udsigter. Såfremt alle folkeafstemninger i hele N.W.T., i det kommende NUNAVUT-territorie, føderalregeringens godkendelse samt det canadiske parlaments ratifikation falder på plads, vil NUNAVUT kunne etableres tidligst omkring årtusindskiftet. Kampen for etablering af NUNAVUT startede allerede tilbage i 1976, da Inuit Tape-risat of Canada vedtog at søge at få N.W.T.'et delt. Baggrunden er for Grønland det nok så velkendte problem, at Yellowknife er for langt væk og desuden er præget af forholdene i det sydlige N.W.T., der overvejende er befolket af indianere, der overskyggede inuits ønsker og krav.

I forbindelse med kampen om at etablere NUNAVUT synes Inuialuit i Hodson-flodens udmunding i det nordvestlige Canada at være ofret. Inuialuit-regionen beboes af 1/3 inuit, 1/3 indianere samt 1/3 canadiere af europæisk herkomst. Områdets befolkningsmæssigt brogede sammensætning umuliggør en etablering af en »hjemmestyre«-ordning

med brug af de vedtagne demokratiske spilleregler. Inuialuit synes at have de største egendefineringsproblemer blandt inuit i arktis. Påvirkningen og indflydelsen fra det eurocanadiske område har bevirket, at inuialuit totalt har mistet deres sprog. Sproget er jo en af de fundamentale elementer for følelsen af et givet tilhørsforhold til et folk.

Hvor meget den kommende hjemmestyreaftale er værd, er diskutabelt.

Sammenligningsgrundlaget kunne være størrelsen af de likvide bloktilskud, der er fastlagt ved forhandlinger. Grønland får 37.491,- kr. pr. person pr. år fra Danmark. NUNAVUT-aftalen giver 11.899,- kr. pr. person til dækning af de tilsvarende udgifter, samfundet har til alt fra sundhedsvæsen, skole, uddannelse, administration etc. etc. Så 11.899,- kr., det er der ikke meget »hjemmestyre« i.

Det væsentlige synes dog at være inuits kamp for at opnå en følelse af at have medbestemmelsesret over eget land og liv.

Samerne er en samlet kultur bestående af 60.000, dog med det væsentlige problem, at deres levevis kolliderer med en urbaniseret grænsedragning, således at samerne er fordelt med 4.000 i Finland, 17.000 i Norge og 17.000 i Sverige samt 2.000 i Rusland. Trods samernes liv i de 4 lande, hvor de afgjort er i mindretal med et areal, der ikke er klart defineret, har de som inuit i det circumpolare område været relativt beskyttede mod kulturel kolonialisering af det barske og for størstedelen af året ugæstfrie klima.

Det, jeg indtil nu har gennemgået, vi-

ser et tydeligt billede af, at konstitutionelle, kulturelle, demografiske og materielle forhold er meget forskellige fra land til land og fra folkeslag til folkeslag. Dette indikerer, at vor hjemmestyreordning ikke er en universalløsning, der kan anvendes overalt.

Grønlands, Færøernes og Ålandsøernes hjemmestyre, som er meget ens, har den fælles meget væsentlige karakter, at øernes oprindelige indbyggere er en majoritet, der kan gennemtrumfe egne krav og interesser igennem de spilleregler, deres »moderland« indikerer; nemlig demokratiet.

Vi har således en hjemmestyreordning i Grønland, der politisk, juridisk og konstitutionelt giver os reel mulighed for at bestemme alle retningslinier for, hvordan vi vil føre vor hverdag ud i Kalaallit Nunaat.

Oprindelige folk, som er i mindretal i et givet område, som eksempel på det amerikanske kontinent, har jo hermed selvsagt ingen mulighed for at gennemtrumfe egne interesser ad demokratisk vej. Beskyttelse af deres interesser og rettigheder kræver brug af andre instrumenter, der ikke altid forstås og respekteres af landets majoritet.

En gennemgang af Landstingets kompetence giver et tydeligt billede af den stort set totale selvbestemmelsesret, der forekommer i Grønland og Færøerne. Den rækker endog længere end Danmarks selvbestemmelsesret i kraft af de begrænsninger og hensyn, der påhviler Folketinget ved Danmarks pligter og ansvar ved EF-medlemskabet. Af områder, som hjemmestyreordningen ikke indbefatter, er højhedsret-

Motiv fra Cook-øerne. Foto: Leif Stubkjær.

ten, justitsvæsenet og »udenrigskompetencen«. Den gennemgående holdning blandt politikerne og teoretikerne med grønlandsinteresser er, at Grønlands og Færøernes hjemmestyreordninger har nået deres grænser eller fuldkomne mål. Videre skridt igennem en eventuel overtagelse af justitsområdet eller udenrigskompetencen vil således indebære en reel løsrivelse fra rigsfællesskabet med Danmark.

Men kan det nu passe?

Blandt de mange forskellige styreformer, som praktiseres i verden, er det selvfølgelig umuligt at vise et samlet billede af mulighederne. Der er imidlertid enkelte tilfælde, der er interessante som sammenligningsgrundlag for vort »fuldkomne« hjemmestyre. At man kan komme videre uden nødvendigvis at løsrive sig, er blevet bevist igennem New Zealands og Cook-øernes rigsfællesskab.

Cook-øernes »hjemmestyre-ordning« er meget lig den, vi kender i Grønland. Dog med visse interessante udvidede beføjelser til »hjemmestyreregeringen« i Cook-øerne, der er et nærmere studium værd.

Stillehavsøerne, Cook-øerne der består af 15 øer, har en hjemmeboende befolkning på knap 20.000, hvoraf de resterende 17.000 er bosiddende i New Zealand. Kulturelt relevant, da Cook-øernes befolkning er maorier af samme kultur og race som den oprindelige befolkning i New Zealand.

Et kort historisk rids viser, at Cook-øerne var britiske kolonier fra 1888 til 1909, hvorefter styrelsen blev overført til New Zealand. Som velkendt for Grønland var Cook-øerne et »amt« i perioden 1946 til 1964. Siden 1964 har øerne haft fuldt selvstyre. Trods det indgik Cook-øerne en associeringsaftale med

New Zealand i 1965, der til dels bundet i deres fælles kulturelle baggrund med maorierne i New Zealand.

Den lovgivende myndighedssammensætning er stort set identisk med Grønlands. Den dømmende myndighed varetages suverænt af øernes Land-Courts og en High Court, der svarer næsten til vort kreds- og landsretssystem. Forskellen, som er nok så væsentlig, er, at justitsvæsenet er et Cook-øeranliggende. High-Courts afgørelser kan appelleres til New Zealands Højesteret, men det er Cook-øernes højesteretspræsident, der sammensætter det New Zealandske højesteretspanel, som skal dømme i Cook-øersager.

I praksis varetager Cook-øerne deres udenrigspolitiske beføjelser helt selvstændigt. Konkret bekræftelse fremgår af, at øerne er selvstændige medlemmer af en række FN-organer, såsom FN's landbrugs- og fødevareorganisation (FAO), ICAO, FN's uddannelses-, videnskabelige og kulturelle organisation (UNESCO), FN's verdens sundhedsorganisation (WHO) samt Havretskonventionen etc. etc.

Cook-øerne har derudover selvstændigt indgåede traktater med bl.a. Australien, Frankrig, Syd-Korea, USA og New Zealand.

Af storpolitiske forhold, som har manifesteret og understreget Cook-øernes udenrigspolitiske selvstændighed, kan bl.a. nævnes Cook-øernes forbliven som medlem af Sydhavets udgave af NATO, ANZUS, da New Zealand

meldte sig ud i 1987.

Mulighederne synes ikke at være udtømte for os, der bor i isolerede øsamfund, og som oprindelige folk udgør flertallet i eget land.

Om det er held eller forfædrenes klogskab vi høster af, er en tanke værd.

Jeg tror, at vore forfædre »kalaallit« flygtede fra det amerikanske kontinent for tusind år siden, da deres angakkt ved et forsyn fortalte dem, at de ville blive en af verdens mest undertrykte minoritetsgrupper, der trods alt i dag tæller ½ mia. mennesker. Tilmed værst af alt, at de ville blive en minoritet i deres eget land, hvis de ikke flygtede til det smukke land højt mod nord, vor arv, vore børns kommende land, Kalaallit Nunaat.

Her 1000 år efter de sidste inuit-indvandreres bosættelse i Kalaallit Nunaat har deres unge efterkommere, som tilhører den materielle elite blandt verdens samlede oprindelige folk, svært ved at forholde sig til at være en urbefolkning.

Kilder:

GAIA - Atlas over de første folk. Julian Burger i samarbejde med kampagnegrupper og indfødte folk. Mellemfolkeligt Samvirke.

T. Barrett, Director, Kaupapa Maori Unit, Ministry of External Relations and Trade, Wellington (New Zealand).

Lektor Frederik Harhoff, Københavns Universitet. ILO-Konventionen.

Grønlands Hjemmestyre, Danmarkskontoret.

NUNAVUT, Final-agreement between the Inuit og The Nunavut Settlement Area and Her Majesty in Right of Canada.